

Tarih Okulu Dergisi (TOD)	Journal of History School (JOHS)
(2026), 19(83), 4470-4494	
Özgünlük kontrolü	Authenticity process
	
http://dx.doi.org/10.29228/joh.71052	
Makale türü: Araştırma makalesi	Article type: Research article
Geliş tarihi 13.07.2023	Submitted date
Kabul tarihi 13.01.2025	Accepted date
Elektronik yayın tarihi 07.10.2026	Online publishing date
Atıf Bilgisi / Reference Information	
Arıncı, Y. (2026). Pozitivizmin Epistemolojik ve Metodolojik Kavram Yapısı Üzerine Bir İnceleme. <i>Journal of History School</i> , 83, 4470-4494.	

POZİTİVİZMİN EPİSTEMOLOJİK VE METODOLOJİK KAVRAM YAPISI ÜZERİNE BİR İNCELEME¹

Yunus ARINCI²

Öz

Pozitivizm, modern bilim anlayışının gelişmesinde etkili olan ve bilimsel bilgiyi gözlem, deney ve olgularla ilişkilendiren önemli düşünce akımlarından biridir. Bu çalışmanın amacı, pozitivizmin epistemolojik ve metodolojik kavram yapısını özellikle Auguste Comte'un düşünceleri çerçevesinde incelemek ve bu yapının sosyal bilimlerdeki araştırma anlayışına nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Çalışmanın temel problemi, pozitivizmin bilgiye ilişkin kabullerinin bilimsel araştırma yöntemine hangi ilkeler üzerinden dönüştüğüdür. Bu doğrultuda çalışma, literatür taramasına dayalı kavramsal bir inceleme olarak yürütülmüş; pozitivizmin ortaya çıktığı düşünsel ortam, Comte'un Üç Hâl Kanunu ve bilim anlayışı, pozitivist epistemolojinin temel kavramları, sosyal bilimlerde nicel araştırma yaklaşımı ve pozitivizme yöneltilen eleştiriler birlikte değerlendirilmiştir. İnceleme sonucunda pozitivist epistemolojinin olgu, deney, gözlenebilirlik ve nesnellik kavramlarını merkeze aldığı; bu kabullerin metodolojik düzeyde gözlem, ölçme, nedensellik, genelleme ve nesnel bilimsel yöntem anlayışıyla karşılık bulduğu görülmüştür. Pozitivizmin doğa bilimlerinde geliştirilen bilim anlayışını sosyal bilimlere taşıdığı ve özellikle nicel araştırma geleneğinin felsefi dayanaklarından birini oluşturduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte insan ve toplumun yalnızca gözlenebilir ve ölçülebilir yönleriyle ele alınması, değerlerin ve tarihsel-kültürel bağlamın bilimsel açıklamanın dışında bırakılması pozitivizme yöneltilen başlıca eleştiriler arasında yer almaktadır. Sonuç olarak pozitivizm, bilgi anlayışı ile araştırma yöntemi arasında

¹ Bu çalışmada etik kurul onayı gerekmemektedir.

² Dr., Marmara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, yunusarinci@gmail.com, Orcid: 0000-0003-1108-5508.

doğrudan bir bağ kurmuş ve sosyal bilimlerin yöntem tartışmalarında kalıcı bir etki bırakmıştır.

Anahtar Kelimeler: Pozitivizm, Epistemoloji, Metodoloji, Auguste Comte, Bilimsel Yöntem.

An Examination on the Epistemological and Methodological Concept Structure of Positivism

Abstract

Positivism is one of the major intellectual traditions that has played an important role in the development of modern science and associates scientific knowledge with observation, experience, and empirical facts. The aim of this study is to examine the epistemological and methodological conceptual structure of positivism, particularly within the framework of Auguste Comte's thought, and to reveal how this structure has been reflected in research approaches in the social sciences. The main problem of the study concerns the principles through which positivism's assumptions about knowledge are transformed into scientific research methods. In this regard, the study was conducted as a conceptual analysis based on a review of the relevant literature. The intellectual background in which positivism emerged, Comte's Law of Three Stages and his conception of science, the fundamental concepts of positivist epistemology, the quantitative research approach in the social sciences, and the main criticisms directed at positivism were examined together. The findings indicate that positivist epistemology centers on the concepts of fact, experience, observability, and objectivity, while these assumptions are reflected at the methodological level through observation, measurement, causality, generalization, and an objective understanding of scientific method. It was also found that positivism transferred the model of science developed in the natural sciences to the social sciences and constituted one of the philosophical foundations of the quantitative research tradition. However, the tendency to approach human beings and society solely through their observable and measurable dimensions, while excluding values and historical-cultural context from scientific explanation, has been among the major criticisms directed at positivism. In conclusion, positivism established a direct relationship between the conception of knowledge and research methodology and has had a lasting influence on methodological debates in the social sciences.

Keywords: Positivism, Epistemology, Methodology, Auguste Comte, Scientific Method.

GİRİŞ

Bilimsel araştırmada kullanılan yöntemler, araştırmacının bilgiye ve gerçekliğe ilişkin kabullerinden bağımsız değildir. Neyin bilimsel bilgi olarak kabul edildiği,

araştırılacak konuların belirlenmesini ve bu konuların hangi yöntemlerle inceleneceğini de etkilemektedir. Bu açıdan pozitivism, bilgi anlayışı ile bilimsel yöntem arasında kurduğu ilişki bakımından modern bilim düşüncesinde önemli bir yere sahiptir. Pozitivist anlayışta bilimsel bilgi, gözlenebilir ve incelenebilir olgulara dayandırılmakta; gözlem ve deney ise bu bilgiye ulaşmanın temel yolları arasında görülmektedir (Ural, 1986, s. 17).

Pozitivizmin sistemli bir düşünce hâline gelmesinde Auguste Comte'un önemli bir yeri bulunmaktadır. Comte, bilimsel açıklamayı olayların ilk veya mutlak nedenlerini araştırmaktan çok, gözlenebilir olgular arasındaki ilişkilerin belirlenmesine dayandırmıştır. Bu yaklaşım, pozitivismin yalnızca bir felsefi düşünce olarak değil, aynı zamanda bilimsel bilginin sınırlarını ve bu bilgiye ulaşma yollarını belirleyen bir anlayış olarak gelişmesine katkı sağlamıştır. Comte'un bilim ve toplum hakkındaki görüşleri de pozitivist düşüncenin epistemolojik ve metodolojik yönlerinin birlikte ele alınmasına imkân vermektedir (Comte, 2015, ss. 178-180).

Pozitivist düşüncenin etkisi, özellikle sosyal bilimlerin yöntem tartışmalarında belirginleşmiştir. Doğa bilimlerinde kullanılan araştırma anlayışının toplumsal olayların incelenmesine de uygulanabileceği düşüncesi, sosyal bilimlerde gözlem, ölçme, nesnellik, nedensellik ve genelleme gibi kavramların önem kazanmasına katkıda bulunmuştur. Bu durum, özellikle nicel araştırma yaklaşımının gelişiminde pozitivist düşüncenin önemli bir felsefi dayanak oluşturmasına neden olmuştur (Şimşek, 2012, s. 16).

Pozitivizmin epistemolojik ve metodolojik yönleri arasındaki ilişki bu çalışmanın temel hareket noktasını oluşturmaktadır. Pozitivist anlayışta hangi bilginin geçerli kabul edildiğine ilişkin görüşler, aynı zamanda bu bilginin hangi yöntemlerle elde edileceğini de belirlemektedir. Bu nedenle pozitivismin yalnızca tarihsel gelişimi veya temel temsilcileri üzerinden değil, bilgi anlayışı ile araştırma yöntemi arasındaki ilişki bakımından da incelenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın temel problemi, pozitivismin bilgiye ilişkin kabullerinin bilimsel araştırma yöntemine nasıl yansıdığıdır. Çalışmanın amacı, pozitivismin epistemolojik ve metodolojik kavram yapısını özellikle Auguste Comte'un düşünceleri çerçevesinde incelemek ve bu yapının sosyal bilimlerdeki araştırma anlayışıyla ilişkisini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çalışma, pozitivist epistemolojinin temel kavramlarının neler olduğu ve bu kavramların sosyal bilimlerde hangi metodolojik ilkelerle karşılık bulduğu sorularına odaklanmaktadır.

Çalışmanın önemi, pozitivismin bilgi anlayışı ile yöntem anlayışını birlikte değerlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda pozitivismin ortaya çıktığı düşünsel ortam, Comte'un temel görüşleri, pozitivist bilim anlayışının

sosyal bilimlerdeki yansımaları, pozitivizme yöneltilen eleştiriler ve Türkiye’deki etkileri çalışmanın temel problemiyle bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Böylece tarihsel gelişimin yalnızca aktarılması değil, bu gelişimin pozitivizmin epistemolojik ve metodolojik yapısının oluşumundaki yerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışma, literatür taramasına dayalı kavramsal bir incelemedir. Çalışmada herhangi bir saha araştırması, deney, anket ya da görüşme yoluyla yeni bir veri toplanmamış; pozitivizm ve pozitivist bilim anlayışı üzerine yayımlanmış eserler üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Araştırmanın temel amacı pozitivizmin tarihini bütün yönleriyle ortaya koymak değil, pozitivizmin epistemolojik kabulleri ile bu kabullerin metodolojik sonuçları arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Bu amaçla öncelikle Auguste Comte’un pozitivizm anlayışı ve pozitivizmin ortaya çıktığı düşünsel ortam ele alınmıştır. Ardından pozitivist epistemolojinin temelini oluşturan olgu, deney, gözlenebilirlik ve nesnellik kavramları ile bunların araştırma yöntemindeki karşılıkları olan gözlem, ölçme, nedensellik, genelleme ve bilimsel yöntem anlayışı incelenmiştir. Comte’un Üç Hâl Kanunu, bilim ve toplum anlayışı bu ilişkiyi açıklamak amacıyla değerlendirilmiş; daha sonra pozitivist yaklaşımın sosyal bilimlerde, özellikle nicel araştırma geleneğinde nasıl karşılık bulduğu üzerinde durulmuştur. Frankfurt Okulu, Kuhn ve Feyerabend gibi pozitivizme eleştirel yaklaşan düşünürlerin görüşleri ise pozitivist yöntemin sınırlarının değerlendirilmesi amacıyla ele alınmıştır. Türkiye’de pozitivizmin yansımalarına ilişkin çalışmalar da pozitivist düşüncenin farklı bir düşünsel ve toplumsal ortamda nasıl karşılandığını göstermek amacıyla incelemeye dâhil edilmiştir.

İncelenen kaynaklarda yer alan görüşler çalışmanın temel problemi doğrultusunda karşılaştırılmış ve pozitivizmin epistemolojik ve metodolojik özellikleri arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda çalışma, pozitivizmin olgu ve gözlenebilirliği esas alan bilgi anlayışının gözlem ve ölçmeye; nesnellik kabulünün araştırmacının tarafsızlığına; olaylar arasında düzenlilik bulunduğu düşüncesinin ise nedensellik ve genelleme arayışına nasıl temel oluşturduğuna odaklanmaktadır.

Çalışmada insan katılımcılardan veri toplanmadığı, kişisel veri kullanılmadığı ve deneysel bir uygulama gerçekleştirilmediği için etik kurul izni gerektiren bir araştırma süreci bulunmamaktadır

1. Pozitivizm Nedir?

Genel olarak “deney yoluyla açıklanabilen, spekülâtif olmayan, gözlenebilen” anlamına gelen pozitivizm (Ballıkaya, 2015, s. 88), Fransızcada positivisme, Almancada positivismus ve İngilizcede positivism şeklinde kullanılmaktadır. Kavramın kökenine bakıldığında pozitivizmin, Latince ponere fiilinden türediğı ve “vaz etmek, göz önüne yerleştirmek, öne koymak ve karşıya koymak” gibi anlamlara geldiğı görülmektedir (Cevizci, 1999, ss. 707-708). Pozitivizm ayrıca Fransızcada “gerçek, olgu, kesin, kanıtlanmış, olumlu” anlamlarında kullanılmaktadır (Kutluer, 2007, s. 335). Kavramın taşıdığı bu anlamlar, pozitivizmin olguya ve gözlenebilir gerçekliğe verdiğı önemle de doğrudan ilişkilidir.

Pozitivizm terimi ilk olarak sosyalist düşünür Saint-Simon (1760-1825) tarafından kullanılmış, daha sonra Auguste Comte (1798-1857) tarafından geliştirilerek felsefi bir sistemin adı hâline getirilmiştir. Terim olarak pozitivizm, “Geçerli bilgiyi olguların bilgisinden ibaret gören ve metafizikle dinî bilgiyi geçersiz sayan felsefe akımı” (Kutluer, 2007, s. 335) şeklinde tanımlanmaktadır. Bunun yanında pozitivizm, “bilginin duyular tarafından tecrübe edilebilecek veya mantıkla kanıtlanabilecek şeylerden geldiğı inancı”, “Auguste Comte tarafından kurulan, pozitif gerçeklikler ve olgularla ilgilenip bunların ardındaki üst nedenler veya bunların kökenleri üzerine spekülasyon yapmaktan kaçınan felsefi bir sistem” ve “gözlem üzerine kurulu olan doğal bilimin insan bilgisinin tamamını oluşturduğu/kapsadığı [şeklindeki] inanç” biçiminde de tanımlanmaktadır (Şen, 2017). Bu tanımlarda ortak olan nokta, pozitivizmin bilimsel bilgiyi gözlenebilir ve incelenabilir olgular üzerinden açıklamasıdır.

Bilimsel bir yöntemle işaret edilmesi ve bu yöntemin felsefeye uygulanması anlamında ilk defa Saint-Simon tarafından kullanılan pozitivizm terimi, daha sonraki yıllarda Auguste Comte ile birlikte sistemli bir felsefi hareketin adı hâline gelmiştir. Comte, pozitivizmi yalnızca belirli bir bilgi anlayışı olarak ele almamış, aynı zamanda bilim ve toplum hakkındaki görüşlerini de bu anlayış üzerine kurmuştur. Bu nedenle pozitivizm sadece felsefede ortaya çıkan bir ekol olarak kalmamış; bilim, sanat, edebiyat ve hukuk gibi farklı alanlarda da belirli bir düşünce biçimini ifade eder hâle gelmiştir (Ural, 1986, s. 17).

Genel anlamıyla pozitivizm, deney yoluyla açıklanabilen, spekülâtif olmayan ve gözlenebilen olguları temel alan bir anlayışı ifade etmektedir. Bu bakımdan pozitivizm, bilimsel bilginin gözlem ve deneyle ilişkilendirilmesini gerekli

görmektedir. Nitekim pozitivizm, “Bilimin yalnızca doğrudan deney yoluyla bilinebilen, gözlenebilir büyüklüklerle ilgilenmesi gerektiğini ileri sürer” (Giddens, 2000, s. 46). Bu yaklaşımda bilimsel bilginin konusu, gözlenebilir ve araştırılabilir olgulardır. Dolayısıyla pozitivist düşüncede bir bilginin bilimsel kabul edilmesinde deney, gözlem ve olgular önemli bir ölçüt hâline gelmektedir.

Pozitivizme “olgucu bilim” de denilmektedir. Bunun temel nedeni, bu anlayışın bilimsel bilgiyi görgül yolla elde edilen bilgi olarak kabul etmesi ve bunun dışında kalan bilgi türlerine mesafeli yaklaşmasıdır. Bilimsel araştırmalarda verilerin toplanmasına verilen önem ile elde edilen verilerin geçerli ve güvenilir olmasının istenmesi de bilimsel bilgiye verilen değerle ilişkilidir. Pozitivizm, bu anlamda, duyularla algılanabilen dış dünyanın olaylarını esas alan ve farklı kaynaklardan elde edilen bilgileri bilimsel bilgi kapsamında değerlendirmeyen bir düşünce sistemi olarak görülebilir.

Felsefi açıdan pozitivizm ise düşüncenin metafizik unsurlardan arındırılması, bilginin deneysel bilimlerin yöntemine göre düzenlenmesi, bilimin geçerli bilgi türü olarak kabul edilmesi ve olguların bilinebilen ve üzerinde inceleme yapılabilen temel nesneler olarak görülmesi anlamına gelmektedir (Korlaelçi, 2002, s. 17). Bu yaklaşım, pozitivizmin felsefeyi de bilimsel yöntemin esaslarına göre ele alınması gereken bir bilgi alanı olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Buna göre bilimsel bilgi, deney ve gözlem yoluyla elde edilen ve incelenabilir olgulara dayanan bilgidir. Böylece pozitivizmde bilgi anlayışı ile bilimsel yöntem arasında doğrudan bir ilişki kurulmaktadır.

Pozitivizm, modern bilimi temel alırken bilim dışı düşünceleri, metafiziği ve dini insanlığın bilimsel gelişiminden önceki düşünce biçimleri arasında değerlendirmektedir. Pozitivist anlayış açısından önemli olan, olayların nasıl olması gerektiğini açıklamaktan çok gerçekte nasıl meydana geldiğini ortaya koymaktır. Bu nedenle pozitivizm, “ne olması gerektiği” sorusundan çok “ne olduğu” sorusuyla ilgilenmektedir. Pozitivist düşünce, kapsamlı ve spekülâtif dünya görüşleri oluşturmaktan ziyade, belirli sorunların gözlenebilir gerçeklik üzerinden ele alınmasını ve bilimsel yöntemlerle açıklanmasını ön plana çıkarmaktadır.

Pozitivizmin sistemli bir düşünce hâline gelmesinde Auguste Comte’un ayrı bir yeri bulunmaktadır. Comte’u dönemin diğer düşünürlerinden ayıran önemli özelliklerden biri, toplumun teşkilatlanması sorununu “bilim ve felsefeye” yöneltmesidir (Bruhl, 1940, s. 7). Comte, pozitivizmin en önemli temsilcilerinden biri olmasının yanında “insanlık dininin kurucusu ve peygamberi” olarak da nitelendirilmiştir. Ayrıca sosyolojinin ortaya çıkışında ve gelişmesinde oynadığı

önemli rol nedeniyle sosyolojinin kurucu isimlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Abrahamson, 1990, s. 20).

Pozitivizmin ortaya çıkışını etkileyen sorunlar, dönemin bilimsel ve toplumsal gelişmeleriyle de yakından ilişkilidir. Bilim alanında yaşanan gelişmeler, gözlem ve deneye dayanan bilgiye duyulan güveni artırırken, toplumsal alanda yaşanan değişimler de toplumun bilimsel yöntemlerle incelenip incelenemeyeceği sorusunu gündeme getirmiştir. Bu ortam içerisinde gelişen pozitivizm zamanla çok yönlü bir etki alanı oluşturmuştur. Dolayısıyla pozitivizmi yalnızca felsefi ve bilimsel konulara odaklanan bir düşünce akımı olarak sınırlandırmak yeterli değildir. Pozitivizmin bilim anlayışı kadar toplum, düzen ve ilerleme hakkındaki düşünceleri de bu yaklaşımın önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Comte'un pozitivizm anlayışının temelinde, insan bilgisinin gözlenebilir fenomenlerle sınırlandırılması düşüncesi bulunmaktadır. Bu yaklaşımın ana temasını Gökberk şu şekilde ifade etmektedir:

“Ancak fenomenleri bilebiliriz; fenomenler konusundaki bilgimizde mutlak değil, sadece relatiftir. Bir olayın ‘özünün ya da “gerçek nedeni”nin ne olduğunu arayıp sormanın anlamı yoktur. Biz ancak bu olayın “art arda geliş” (succesion) ve “benzerlik” (resemblanca) bakımından önceki olaylarla olan ilişkilerinin (relation) ne olduğunu sorabiliriz. Böyle bir sorunda anlamı vardır. Değişmez (constant) olan bu ilişkilerden benzerlik bakımından olanlarına “kavramlar” art arda geliş bakımından olanlarına da “fenomenlerin yasaları” deriz. Bütün bilimsel bilginin anlamı da fenomenlerin yasalarını öğrenerek, sonra bunların yardımıyla gelecek fenomenleri önceden bildirebilmektir” (Gökberk, 1998, s. 413).

Bu yaklaşımda bilimin amacı, olayların arkasında bulunduğu düşünülen mutlak nedenleri araştırmak değil, gözlenebilir olaylar arasındaki düzenli ilişkileri ortaya çıkarmaktır. Dolayısıyla bir olayın gerçek veya ilk nedeninin ne olduğu sorusu yerine, olayların birbirleriyle hangi ilişkiler içerisinde bulunduğu önem kazanmaktadır. Bu ilişkilerin belirlenmesi, olayların açıklanmasının yanında gelecekte ortaya çıkabilecek olayların tahmin edilmesine de imkân sağlamaktadır. Böylece Comte'un bilim anlayışında gözlem ve olgular kadar, olgular arasındaki düzenli ilişkilerin belirlenmesi de önem taşımaktadır.

Comte'a göre pozitif yöntem, “her şeyden önce tüm varoluş koşullarına ve büyük varlığın ilerlemesine bağlı kılınan ve tüm bilimleri sosyolojinin dalları olarak önünde bulunduran öznel yöntemdir” (Comte, 2001, s. 21, aktaran Ballıkaya, 2015, s. 96). Buradan hareketle pozitivizmin temel işlevlerinden birinin, bilimsel bilginin sınırlarını belirlemek ve bilimsel açıklamayı bu sınırlar içerisinde

oluşturmak olduğu söylenebilir. Bu anlayışa uygun olmayan teolojik ve metafizik açıklamalar bilimsel bilginin dışında tutulmaktadır. Bilimin görevi, doğrudan gözlenemeyen mutlak nedenler hakkında açıklamalar geliştirmek yerine, olgular arasındaki ilişkileri incelemek ve bu ilişkilerden hareketle belirli sonuçlara ulaşmaktır.

Comte'un bilim anlayışı yalnızca doğanın incelenmesiyle sınırlı değildir. Ona göre toplum da belirli bir düzen içerisinde işleyen ve bilimsel yöntemlerle incelenen bir yapıya sahiptir. Comte, toplumu biyolojik bir organizmadaki sisteme benzetmektedir. Bu bakımdan biyolojideki anatomi ve fizyoloji ayrımına benzer şekilde sosyolojide de iki farklı çalışma alanı belirlemektedir. Bunlardan toplumsal statik, toplumdaki istikrarlı ilişkileri ve sosyal yapıyı; toplumsal dinamik ise toplumsal değişmeyi ve ilerlemeyi incelemektedir. Bu doğrultuda Comte, toplumsal statik toplumsal düzenle, toplumsal dinamik ise toplumsal değişme ve ilerlemeyle ilişkilendirmektedir (Bruhl, 1940). Böylece toplumun hem mevcut yapısı hem de zaman içerisinde geçirdiği değişim bilimsel incelemenin konusu hâline gelmektedir.

Bu yaklaşım pozitivizmin toplumu ele alış biçiminde de kendisini göstermektedir. Pozitivizm, toplumsal bütünün kendi varlığının, bu bütünlüğü meydana getiren parçalara göre öncelikli olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Başka bir ifadeyle toplum, yalnızca kendisini oluşturan bireylerin veya parçaların toplamından ibaret görülmemektedir. Toplumsal yapı, kendi içerisinde ilişkileri ve düzenlilikleri bulunan bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Buradan hareketle pozitivizm, bu bütünlüğü meydana getiren parçalar arasında sistematik ve tutarlı ilişkilerin bulunduğu düşüncesine ulaşmaktadır (Varel, 2017, s. 17).

Bu çerçevede pozitivizmin epistemolojik yönü ile metodolojik yönünün birbirini tamamladığı görülmektedir. Gözlenebilir olguların bilimsel bilginin temel konusu olarak kabul edilmesi epistemolojik bir tercih oluştururken, bu olguların gözlem ve deney yoluyla incelenmesi, aralarındaki ilişkilerin belirlenmesi ve belirli düzenliliklere ulaşılması metodolojik yönü oluşturmaktadır. Comte'un toplumu bilimsel incelemenin konusu hâline getirmesi de aynı düşüncenin sosyal bilimlere yansımasıdır. Dolayısıyla pozitivizm yalnızca hangi bilginin bilimsel kabul edileceğini belirleyen bir düşünce sistemi değil, aynı zamanda bu bilgiye hangi yollarla ulaşılacağını ortaya koymaya çalışan bir yöntem anlayışıdır.

2. Pozitivizmi Oluşturan Düşünce Ortamı

Pozitivizmin arka planında Aydınlanma hareketi vardır. Rönesans ve reformasyon hareketlerinden sonra aydınlanmaya giden yol daha da belirginleşmiştir. Felsefe tarihini incelediğimizde 18. yüzyıla “Aydınlanma çağı” denildiğini, bu dönem felsefesine de “Aydınlanma felsefesi” denildiğini görüyoruz (Baykan, 1996, s. 2).

Aydınlanmayla birlikte toplumdaki değer yargıları giderek değişmeye başlamış, insanı temel alan Aydınlanma, insan hayatının anlam ve düzenini ele alarak onu aydınlatmaya çalışmıştır. (Gökberk, 1998, s. 289). Bu nedenle Aydınlanma “toplumdaki eksiklikleri gidermeye, iyilik, adalet ve bilimsel bilgi düşüncesini yayarak, toplumdaki gelenekleri, politikayı, yaşam koşullarını değiştirmeye çalışan bir toplumsal siyasal eğilim”dir (Frolov, 1997, s. 31, aktaran Ballıkaya, 2015, s. 91) denilebilir.

19. yüzyıl hem evrensel düzeyde hem de özel olarak Batı Avrupa’da, siyasal ve düşünsel açıdan oldukça çalkantılı bir dönem olup, Comte’un çalışmaları Aydınlanma düşünürlerinin çalışmalarına dayanmakla birlikte, Fransız Devrimi’nin toplumsal olarak çalkantılı dönemlerinde yaşamış olmasından da kaynaklı olarak onlara eleştirel yaklaşan çalışmalar olarak da bilinmektedir. Comte Aydınlanma felsefesine eleştirel yaklaşmış ve sosyolojiyi, bilimsel analiz aracılığıyla toplumsal düzeni yeniden inşa etmeye çalışan pozitif bir felsefe ve hatta bunun da ötesinde laik bir din (Goodwin & Scimecca, 2006, s. 59) olarak kurmaya çalışmıştır.

Pozitivizmi doğuran düşünce iklimi, XVIII. yüzyıl sanayi devrimi ve onun etkileyici teknolojik başarılarının bilimin mutlak geçerliliği ve evrensel ilerlemenin zorunluluğu hakkında yaydığı iyimserlik dalgası olup pozitivist filozoflar bu iklimi dünya çapında ve hayatın bütün yönleriyle ilgili bir felsefi projeye dönüştürmeye çalışmışlardır. Saint Simon’un savunduğu, bilimsel ilerleme sebebiyle insanlığın teolojik ve metafizik doktrinlerini temellerinden eden yepyeni bir çağa girdiği ve bilimden ilham alan pozitivist bir felsefenin öncülüğünde yeni bir toplumsal birlik ve örgütlenmeye gitmesi gerektiği düşüncesi Auguste Comte tarafından geliştirilerek esasını “üç hal kanunu”nun oluşturduğu kapsamlı bir sisteme dönüştürülmüştür. Bu yasaya göre genel olarak insanlık tarihi ve insanlığın bilgi birikimi sırasıyla teolojik ve metafizik aşamalardan geçmiş ve pozitif denilen aşamaya erişmiştir. Teolojik aşamada insanlık doğal olguları doğrudan doğruya doğaüstü güçlerin bir eseri olarak görmekte, metafizik aşamada bu güçlerin yerini birtakım soyut güçler almaktadır. Pozitif aşamaya gelindiğinde artık insanlık, doğal olguların fizik ötesine atıfta bulunan mutlak sebeplerini araştırmayı terkederek olguların işleyişini yöneten doğa yasalarını keşfetmeye yönelmektedir. Bu aşamalar insanlık tarihine ait

ilerlemenin zorunluluğunu ifade etmektedir. İlerleme ise bu sürecin yalnızca aletleri olan fertler tarafından değil tarihin gerçek öznesi olan insanlık tarafından gerçekleştirilmektedir.

Pozitivizm, 19. yüzyılın ortalarında yani Hegelci Spekülatif felsefenin giderek dağılması, etkisini yitirmesi üzerine; Fransa, İngiltere ve Almanya için pozitif düşüncenin baş gösterdiği bir dönemdir (Gökberk, 1998, s. 409). Bu dönem öyle bir dönemdir ki, “bundan böyle bilim çağı başlamıştır” (Akarsu, 1994, s. 93). Çünkü toplum; Aydınlanma, Fransız devrimi ve Sanayi devriminin yol açtığı Bilim-Sanayi çağında yaşamaktadır. Ortaçağ’daki yapıdan kurtulan ve her alanda köklü değişikliklere sahne olan toplumda değişiklikler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu değişime pozitivist esaslara göre yön verilmesi gerekmektedir. İşte pozitivizm burada önemli bir role sahiptir (Olca, 2011, s. 18).

Pozitivizmin yakın kökleri, açıkça aklın açık ışığını vurgulayan Fransız Aydınlanması’nda ve 18. yüzyıl İngiliz ampirizminde, özellikle de Hume ve Piskopos George Berkeley’in duyu deneyiminin rolünü vurgulamasında yatmaktadır. Comte, Aydınlanma Ansiklopedicilerinden (Denis Diderot, Jean d'Alembert ve diğerleri gibi) ve özellikle de sosyal düşüncesinde, Fransız sosyalizminin kurucusu ve öğrencisi olduğu ve pozitivizmin tam da ondan esinlendiği Claude-Henri, comte de Saint-Simon'dan etkilendi:

a) Bilimsel bilgi tek geçerli bilgidir. b) Bilginin mümkün olan yegâne nesnesi olgulardır; metafizik ve teolojik düşünceler olgusal karşılığı olmayan spekülasyonlardan ibaret olup anlamsızdır. c) Felsefe bilim dışı bir yöntemle sahip olamaz; onun görevi bütün bilimler için ortak olan genel ilkeleri bulmaktır. d) Evrensel ve önsel nitelikli tek bir yöntem söz konusudur ve bu yöntem hem doğa hem de beşerî bilimler için aynıdır; bütün bilimler fiziğe indirgenebilir. Pozitivist felsefe üzerine önemli bir eser yazmış olan Leszek Kolakowski, pozitivizmin ilkelerini daha felsefi bir terminoloji içinde şöyle ortaya koymuştur: a) Olguculuk (phenomenalism). Öz ve olgu arasında hiçbir ayırım yoktur. Geleneksel metafizik sistemlerin olguları sıradan yöntemlerle bilinmeyecek bir hakikatin tezahürleri şeklinde tanımlanması pozitivizm açısından hiçbir anlam taşımaz. Gerçeklik, duyu ve deneylere konu olan olgulardan ibarettir. Cevher, ruh, metafizik sebep gibi kavramların bilimsel açıklama gücü yoktur. b) Adcılık (nominalism). Bilginin tikel ve somut nesnelerden başka gerçek bir referansı yoktur. Bilinebilen dünya tikel ve gözlemlenebilir olguların toplamından ibarettir. Bilimdeki soyut kavramlar deneylerin derlenip kaydedilme yönteminden başka bir şey değildir ve deney ötesi olan bağımsız bir gerçeklik alanına atıfta bulunmaz. c) Değer ve norm ifadelerinin konumu. Olguculuk ve adcılığın mantıksal bir sonucu olarak değer yargıları ile normatif önermeler bilimsel bilgi alanına girmez. d) Bilimsel

yöntemin birliği. Bütün deney/deneyim alanları için tek bir bilimsel araştırma yöntemi vardır. Bazı bilimlere ait alanların niteliksel farklılık ve kendine özgü nitelik arzettiği iddiasıyla birden çok yöntem var sayılamaz. İdeal bilimsel yöntem ise fizik biliminin yöntemidir (Kutluer, 2007).

Varel'e (2017) göre, Ancien Régime ve onunla ilgili tüm arda kalan unsurlar, 19. yüzyıl boyunca kapitalist ulus-devletin varlığını ve istikrarını tehdit eden bir odak olmaya devam etmişlerdir. Comte ve Durkheim gibi pozitivistlerin önde gelen düşünürleri, bu saflaşmada açık bir biçimde yeni rejimden yana taraftarlar ve bu açıdan değişimi savunmaktadırlar. Dünyayı dünyevi olanla açıklamaya çalışmaları, teolojiye ve metafiziğe karşı savaş açmaları, bilime yönelik savunuları, aydınlanmanın ilerleme nosyonunu -bir şekilde- sahiplenmeleri vb. özellikleri, bu siyasal duruşun felsefi düzeydeki uğraklarıdır. Pozitivistler için toplumsal muhalefetin varlığı bir anomali durumudur ve ortadan kaldırılmalıdır. Pozitivism bu noktada, Ancien Régime ile olan kavgasında yaptığının aksine değişimi değil, düzeni savunmaktadır.

3. Comte'un Üç Hâl Kanunu ve İnsanlık Dini

Comte, bütün bilimlerin belirli bir yol haritası izleyerek pozitivistliğe ulaştığını ve hepsinin temelinin doğada bulunur somut bilgilere dayandığını öne sürmüştür. Pozitivistliğe giden bu süreçte bilginin ve toplumların üç aşamadan geçerek olgunlaşacağını ileri sürmüş ve "Üç Hâl Kanunu" veya "Üç Durum Yasası" (Orij. Loi des trois états) kuramını oluşturmuştur. Buna göre bilgi, zorunlu aşamalarından geçerek, bilimsel bilgi olarak adlandırdığı son hâle; pozitivist aşamaya evrilerek gelişimini tamamlar (Comte, 2015, s. 157).

3.1 Teolojik Hâl

Comte'a göre ilk aşama teolojik hâldir. Bu aşamada insan, doğada ve toplumda karşılaştığı olayları doğaüstü güçlerle açıklamaktadır. Olayların nedenleri tanrısal ya da doğaüstü iradelere bağlanmaktadır. Comte, bu dönemin düşünce biçiminin doğaüstü varsayımlara dayandığını belirtmektedir (Comte, 2015, s. 159). Teolojik aşamada insanın temel amacı olayların arkasındaki mutlak nedenleri bulmaktır. Henüz gözleme ve bilimsel açıklamaya dayalı sistemli bir düşünce biçimi gelişmemiştir. Doğal ve toplumsal olaylar doğaüstü güçlerin iradesi üzerinden açıklanmaktadır.

3.2. Metafizik Hâl

İkinci aşama metafizik hâldir. Comte'a göre insan düşüncesi teolojik aşamadan doğrudan doğruya pozitif aşamaya geçmez. Metafizik dönem bu iki aşama arasında bir geçiş dönemi niteliğindedir. Metafizik aşamada doğaüstü varlıkların yerini soyut kavramlar ve güçler almaktadır. Doğal ve toplumsal olaylar artık

doğrudan tanrısal iradeyle açıklanmamakta, fakat henüz gözleme dayalı bilimsel açıklama da tam olarak kurulmamaktadır (Comte, 2015, ss. 171-173). Bu aşamada akıl yürütme önceki döneme göre daha fazla önem kazanır. Bununla birlikte Comte açısından metafizik düşünce geçici bir aşamadır. İnsan zihninin olgunlaşmasıyla birlikte bu aşama yerini pozitif düşünceye bırakacaktır.

3.3. Pozitif Hâl

Üçüncü ve son aşama pozitif hâldir. Bu aşamada bilgi gözlem ve deneye dayanmakta, olaylar arasındaki ilişkiler araştırılmakta ve doğadaki düzenlilikler bilimsel yasalar yoluyla açıklanmaya çalışılmaktadır (Comte, 2015, s. 178). Pozitif aşamada insan zihni olayların “ilk” veya “mutlak” nedenlerini araştırmayı bırakır. Bunun yerine olayların hangi şartlarda ortaya çıktığını ve birbirleriyle nasıl ilişki kurduğunu incelemeye yönelir. Comte açısından bilimsel düşüncenin temel özelliği budur (Comte, 2015, ss. 179-180). Bu nedenle pozitif aşamada gözlem önemli bir konuma sahiptir. İnsan, gözlem yoluyla ulaşamayacağı soruları bilimsel araştırmanın dışında bırakır. Bilimin amacı, gözlenebilir olgular arasındaki düzenli ilişkileri belirlemek ve bu ilişkilerden hareketle genel yasalara ulaşmaktır.

Comte’un Üç Hâl Kanunu yalnızca tarihsel bir dönemlendirme değildir. Aynı zamanda pozitivist bilgi anlayışının temelini açıklamaktadır. Teolojik ve metafizik aşamalarda bilgi gözlem dışındaki açıklamalara dayanırken pozitif aşamada geçerli bilgi gözlenebilir ve incelenebilir olgularla sınırlandırılmaktadır. Böylece gözlenebilirlik ve olgusal epistemolojik ölçüt, gözlem, karşılaştırma ve neden-sonuç ilişkilerinin belirlenmesi ise metodolojik araçlar hâline gelmektedir.

Comte’un düşüncesinde pozitif aşama aynı zamanda toplumsal düzenle ilişkilidir. Üç Hâl Kanunu ile pozitif aşamaya ulaşan toplumun yeni bir düşünsel ve ahlaki düzen oluşturabileceğini savunan Comte, daha sonraki çalışmalarında İnsanlık Dini düşüncesini geliştirmiştir. Bu durum onun pozitivizmi yalnızca bilimsel bir yöntem olarak değil, toplumsal düzen ve ilerleme düşüncesiyle birlikte ele aldığını göstermektedir. Dolayısıyla Comte’un bilim anlayışında epistemoloji, yöntem ve toplum görüşü birbirinden tamamen ayrı alanlar değildir. Bilimsel bilgiye ilişkin kabulü, bilimsel yöntem; bilimsel yöntem anlayışı ise toplumu bilimsel olarak açıklama düşüncesine temel oluşturmaktadır.

4. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Pozitivizmin Sosyal Bilimsel Araştırmaya Yaklaşımı

Pozitivizmin sosyal bilimler açısından en önemli sonuçlarından biri, doğa bilimlerinde kullanılan bilimsel yöntemin toplumsal olayların incelenmesinde de

kullanılabileceği düşüncesidir. Bu nedenle pozitivistin epistemolojik kabulleri ile sosyal bilimlerde kullanılan araştırma yöntemleri arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.

4.1 Bilimsel Araştırma Yöntemleri

Bilimsel araştırma, problemlere güvenilir çözümler bulmak amacıyla verilerin planlı ve sistemli biçimde toplanması, çözümlenmesi, yorumlanması ve rapor edilmesi sürecidir (Karasar, 1999, s. 22). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri genel olarak nicel ve nitel araştırma yaklaşımları çerçevesinde ele alınmaktadır.

4.1.1. Nicel Yöntem

Nicel araştırmalar temelde pozitivistin dayanamakta olup, ampirik (görgül) yöntem ya da sayısal yöntem olarak da adlandırılmakta olup, gözlem ve ölçmeye dayalı, tekrarlanabilen, objektif araştırma yaklaşımıdır. 1970'lere kadar yapılan araştırmaların çoğunda kullanılan nicel yöntem, fen bilimlerinin kullanmakta olduğu araştırma yöntemlerinin ve veri toplama tekniklerinin sosyal bilimlere uyarlanmasıyla oluşmuştur. Bu yöntemde bilimin değer yargılarından ve kişisel yorumlardan bağımsız yapılan gözlem ve/veya ölçümlerden elde edilen verilerden oluştuğu varsayılmaktadır (Kırcaali-İftar, 1999, s. 6). Nicel yöntemde deneysel ve deneysel olmayan araştırmalar kullanılmaktadır. Amaç, bireylerin toplumsal davranışlarını gözlem, deney ve test yoluyla nesnel bir şekilde ölçmek ve sayısal verilerle açıklamaktır.

Epistemolojik açıdan nicel araştırma bilginin bireyin dışında yer aldığını, tek ve kesin olduğunu öne sürmektedir. Eğer tek gerçek varsa nesnellik kaçınılmazdır. Dolayısıyla, araştırmacı kim olursa olsun aynı sonuca ulaşabilmelidir. Nicel araştırmada önemli olan dış gerçeğin net olarak ifade edilmesidir. Bu nedenle, nicel araştırmacılar, felsefi olarak realizmi benimsemiştir ve gerçeğe kişisel algılarını karıştırmamak için araştırmanın dışında kalmaya özen gösterirler. Böylece bilimin temeli olan nesnellik korunmuş olur (Şimşek, 2012, s. 84).

Yöntemsel açıdan nicel araştırma tümdengelimci bir yaklaşımı benimsemektedir. Bu yüzden kuramsal temelin kurulması ya da literatür taraması yapılması önem arz etmektedir. Araştırmalar birbirini tamamlayan ve geliştiren şekilde yapılmaktadır; bir ağacın dalları gibi şekillenmekte ve gelişmektedir. Her araştırmanın sonucundaki öneriler yeni araştırmalara kapı açmaktadır. Veri toplama ve çözümleme süreçleri de çoğu zaman sayısal süreçlerdir (Şimşek, 2012, s. 85).

4.1.2. Nitel Yöntem

Nitel araştırma yaklaşımı, özellikle sosyal gerçekliğin yalnızca ölçülebilir değişkenlere indirgenemeyeceği düşüncesinden hareket etmektedir. Fiziksel gerçeklik ile sosyal gerçekliğin aynı şekilde ele alınamayacağını savunan bu yaklaşımda insanların deneyimleri, anlamlandırmaları ve olaylara ilişkin yorumları önem kazanmaktadır. Nitel araştırmada sosyal olayların içinde bulundukları bağlamla birlikte ele alınması amaçlanır. Bu nedenle araştırmaya katılan kişilerin görüşleri ve deneyimleri önemli bir veri kaynağıdır (Kırcaali-İftar, 1999, s. 6). Nitel yöntemin gelişmesi, sosyal bilimlerde pozitivist yöntemin sınırları üzerine yapılan tartışmalarla da ilişkilidir. İnsan davranışlarının her zaman doğa olayları gibi ölçülebilir ve genellenebilir olmadığı görüşü, sosyal bilimlerde farklı yöntem arayışlarının gelişmesine katkı sağlamıştır.

4.2. Pozitivist Bilim Anlayışı

Nitel araştırma yönetimini ortaya koymuş olan Pozitivist bilim anlayışının temel ilkesi şudur: Bizim dışımızda duran gerçek bir maddi evren bulunmaktadır. Bu gerçek, maddi evrende her şey doğa yasalarıyla yönetilmektedir. Doğada eğer bir gerçek varsa onun bir miktarı vardır ve o miktar ölçülebilirdir. Bilim, bu gerçekleri ölçerek doğanın yasalarını bulma uğraşısıdır. Pozitivist bilim anlayışında, nicel araştırma yöntemi kullanılmakta olup, bilim insanları doğadaki olayların (gerçeklerin) gözlenmesi sırasında nesnel davranırlar ve ölçme sürecine bir etkileri olmaz (Şimşek, 2012, s. 16).

Pozitivist bilim anlayışının dayandığı temel varsayımları Altunışık vd. (2010, s. 6) şu şekilde belirtmişlerdir:

- Bilimsel ilerleme birikimlidir.
- Bilimsel bilgi tek ve meşru bilgidir. Gerçek hakkında dini, felsefî, sanatsal bilgiden daha doğru bir bilgi türüdür.
- Görgül verilerin derlenmesi ve değerlendirilmesinde, kuram oluşturulmasında normatif bakış açılarına, değer yargılarına, kanılara ve kişisel bakış açılarına yer yoktur.
- Meşru bilgiye ancak mantık, istatistik ve matematik kullanılarak, yani doğabilimlerinin yöntemleri ile ulaşılabilir. Kavramlar gerçeklerin sayısal olarak ölçülmesine olanak tanıyacak şekilde işlevsel hale getirilmelidir.
- Bilimin amacı neden-sonuç ilişkilerini açığa çıkarmak ve düzenlilikleri açıklayan yasalar ortaya koymaktır.

Temel varsayımlarda görüldüğü gibi, pozitivist bilim anlayışının temeli bizim dışımızda, bizden bağımsız olarak var olan gerçekliği nesnel bir şekilde ölçerek ortaya çıkarmak, böylece doğanın temel yasalarına ulaşmaktır. Başlangıçta doğa

ve fen bilimlerinin temel anlayışı olarak ortaya çıkan bu bilimsel anlayış, göreceli olarak daha sonra ortaya çıkan sosyal bilimlerce de benimsenmiştir. Pozitivist sosyal bilim anlayışı, değişik durumlarda ortaya çıkan ve genellenebilir insan davranışlarının olduğu bir toplumsal gerçeklikten söz etmektedir. Bu anlayışla göre karmaşık bir toplumsal gerçeklikle ilgili farklı değişkenler birbirinden ayrı olarak incelenebilir (Borg & Gall, 1989, aktaran Şimşek, 2012, s. 16).

Pozitivist bilim anlayışında araştırmacının araştırılan konudan bağımsız hareket etmesi beklenir. Gerçekte araştırmacının araştırılan konu üzerinde etkisini sıfırlamak mümkün olmasa da, bu etkinin en aza indirgenmesine çalışılır. Pozitivist bilim anlayışında nihai amaç genellenebilir bir bilgi formuna ulaşmak olup, ulaşılan bu genellemenin farklı zamanlarda ve farklı yerlerde doğrulanması gerekir. Pozitivist bilim anlayışının önemli bir özelliği de neden-sonuç ilişkisi aramasıdır. Her olayın neden ya da nedenleri vardır. Bilim bu neden sonuç ilişkisini deneysel araştırmalar yoluyla ortaya çıkarır. Pozitivist bilim anlayışında bilimsel araştırma süreci değerlerden bağımsız, önyargısız ve nesnel olmalıdır. Araştırmacı kendi öznel değerlerini araştırma sürecinin dışında tutmalıdır (Borg & Gall, 1989, aktaran Şimşek, 2012, s. 16).

4.3. Pozitivizmin Sosyal Bilimsel Araştırmaya Temel Yaklaşımı

Araştırma objesini toplumdan, metodolojisini (yani bilimsel yöntem) doğa biliminden olan bilimlere, Auguste Comte'un 1830'lardaki çalışmalarıyla pozitivist olarak etiketlenmiştir. Buna göre, pozitivist sosyal bilimlere, inceledikleri sosyal fenomenler hakkında tıpkı doğa bilimciler gibi nesnel ve tarafsız olmalı, bilimsel yöntemi kullanarak sosyal yasaları ortaya çıkarmalıdır. Bu yönelim, pozitivist sosyal bilimcilerin empirik bir eğilime sahip olmalarını, nicel veriler kullanmalarını ve bunları istatistiksel yöntemlerle incelemelerini sağlamıştır.

Comte tarafından geliştirilen pozitivist yaklaşım toplumsal yaşamın doğal yaşama benzer bir nesnel gerçekliği olduğu yönünde temel bir varsayıma dayanır. Bu açıdan pozitivism doğa bilimlerinde kullanılan niceliksel bilgiye dayalı bilimsel yöntemin sosyal bilimlerde de kullanılabileceğini savunur. Bu yöntemle göre yalnızca gözlenebilen, ölçülebilen ve sınıflandırma yapılabilen olguların bilimsel bir gerçekliği vardır ve toplum hakkındaki doğru gerçekler ancak bilimsel yöntemlerle keşfedilip analiz edilebilir. Ona göre, fiziksel dünyada olduğu gibi toplumsal dünyada da olayları temellendiren belirli toplumsal yasalar vardır. Bu nedenle bilimsel yöntemlerle bu yasaların keşfedilebileceğine ve topluma daha iyi yön verilebileceğini savundu.

Pozitivist epistemolojinin özü kısaca şudur: Bilimsel bilgi, niteliklerin niceliklere dönüştürüldüğü, empirik çeşitliliğin yerine akılcı birliğin geçirildiği, varlıkların yerine ilişkilerin ortaya konulduğu bilgi türüdür. Bilim ilerledikçe insan algısına ve dolaysız gözlemlere dayanan kaba olgulardan ve öznellikten uzaklaşılır. İlişkiler kavranarak ve örüntülenerek kuramlar oluşturulur. Sonuçta birbirini doğrulayan ve pratik araştırmalara olanak veren kuramlar nesnel bilgi kümesi olarak kabul edilmektedir (Verges & Huisman, 2002, aktaran Şimşek, 2012, s. 86).

Pozitivizme göre metafizik düşünceyle bilim yapılmaz. Eğer olgular doğrulanacaksa deneyim ve genellemelere dayanmalıdır. Bunun için de temel alınan ölçüt beş duyu ile algılanabilirliktir. Bu da nesnellik kavramını oluşturmaktadır. Bilimsel bilgi, bireye bağlı olan ya da bireyin iç dünyası ve algıları yoluyla ürettiği bilgi değildir. Bu ve benzeri ilkelerden hareketle, nicel araştırmaların temel özelliklerini belirli maddeler halinde aşağıdaki gibi özetlenebilir (Şimşek, 2012, s. 86)

Nicel araştırmanın temelini pozitivist düşünce oluşturur, nicel araştırmada gerçek tek ve kesin olup, gerçeklik bireyin dışında ve bireyden bağımsızdır, araştırma nesnel ve görgüldür, nicel araştırma tümdengelimci bir yaklaşımı benimsemektedir, nicel araştırma indirgemecidir (bütün kendini oluşturan daha küçük parçalara ayrılarak incelenebilir), nicel araştırma olguya ilişkin “ne kadar, ne ölçüde, ne sıklıkta” gibi sorulara yanıt aramaktadır, araştırmanın amacı genellemeler yapmaktır ve baştan belirlenen yöntemle bağlı kalınmaktadır, kapsamlı bir literatür taraması gerektirir, nicel araştırma tümdengelimci bir yöntem izlediğinden sorun bütünleştirme sınırlandırma ve tanımlama (Karasar, 1999) aşamalarından geçilerek net olarak ifade edilmelidir, birçok değişken tam olarak kontrol edilemediğinden varsayımlar yapılır, nicel araştırmada örneklem sayısının büyük olması, örneklemin evreni temsil etmesi ve yansız örnekleme yapılması tercih edilmektedir, araştırmada sayısal veriler toplanmakta ve veri çözümlemesinde uygun istatistiksel yöntem kullanılmaktadır, tersi kanıtlanıncaya kadar kesin olduğu varsayılan sonuçlara ulaşılır, araştırmada formal/dışsal bir dil kullanılır, gözlemlenebilen davranışlar ön planda olup, insan davranışları düzenli, tutarlı ve tahmin edilebilir olarak görülmektedir.

Hâlbuki araştırmacıların düşünceleri ve algılayış tarzı, sınıf, etnisite, yaş, cinsiyet gibi varlık koşullarıyla ilişkilidir ve Tülin Öngen’in (2008, ss. 35-36) de ifade ettiği gibi, “bilimin ve ideolojinin ayrı dünyalara ait olduğu yolundaki görüşün kendisi ideolojik bir düşüncedir.”

5. Pozitivizme Yöneltilen Eleştiriler

Pozitivizme yönelik getirilen eleştirilerin en önemlilerinden biri Frankfurt Okulu’ndan gelmiştir. Bilindiği üzere, Frankfurt Okulu temel olarak yoğunlaştığı konulardan biri bizim de çalışma konumuz olan pozitivizmin eleştirisidir. Frankfurt Okulu teorisyenlerinin pozitivizme yönelik eleştirilerinin en temel sebeplerinden birisi, pozitivizmin sadece var olanı ele alması ve onu kutsallaştırmasıdır. Bu durum toplum içerisinde dönüşümü engeller, durağanlığa yol açar ve bunun devamını sağlar. Bu durağanlık siyasal yapıda da kendini gösterir. Bu noktada pozitivizm toplumsal yaşamın doğru bir şekilde anlaşılmasında başarılı olamamıştır (Demir, 2009, ss. 64-65).

Frankfurt Okulu düşünürleri pozitivizmin etkileri üzerinde çokça durmuşlardır. 1940 yılında Horkheimer “Aydınlanmanın Diyalektiği”nde yeni ideolojileri incelemiş ve pozitivizmi tartışmıştır. Pozitivizmin dünyayı sadece algılanabilir bir fenomen olarak açıklaması nedeniyle, Marcuse gibi Horkheimer ve Adorno da dünya görüşlerinde pozitivizmi reddetmişlerdir.

Horkheimer, özellikle “Metafiziğe Son Saldırı” adlı denemesinde mantıkçı pozitivizmin tüm bilimleri somutlaştırma ve tek teorileştirme anlayışına karşı çıkmıştır. Bu şekilde felsefeyi bilimin teorisi durumuna getirerek, pozitivizmin, bilimin ruhunu çöktürmeye çalıştığını iddia eder. Horkheimer pozitivizm eleştirisini beş noktada özetler:

1. Pozitivizm insana mekanik bir belirlenimcilik taslağı çerçevesinde yaklaşır.
2. Pozitivizmin doğru ilkesi burjuva düşüncesiyle de yakından ilişkilidir.
3. Pozitivizmin algılama yoluyla doğrulama ilkesi yetersiz bir ilkedir.
4. Pozitivizm dünyayı şeylerin yüzeysel görünümü ve onların özleri arasında ayırım yapmaz.
5. Pozitivizm olguları değerden kopararak, bilgiyi insan istemlerinden ayırmaktadır (Demir, 2009, ss. 66, 69).

Frankfurt teorisyenlerinin pozitivizme karşı getirdiği bir diğer eleştiri ise, pozitivizmin “özgürlük”, “adalet”, “hoşgörü” gibi düşüncelere yakın olduklarını iddia etmelerine karşın, özellikle bu düşüncelerin aydınlanma ve pozitivizmin gelişimiyle birlikte işlevini kaybettiği yönündedir. Pozitivistlerin bu düşüncelere yakın olduğunu söylemesi Marcuse’a göre tarihsel bir yanılgıdır. Pozitivistler doğruluk adına her türlü amacı bırakacakları yerde aksine, egemen güç aygıtlarına hizmet etmektedirler. Bu nedenle Frankfurt Okulu sosyolojinin Aydınlanma düşüncesiyle olan bağlarından uzaklaştırılmasını doğru bulmaz. Sosyolojinin, sosyal gerçeklikleri maddi objeler gibi incelemesi arka plandaki

felsefî düşünceleri göz ardı etmesi büyük bir yanılgıdır. Bu yöntem sosyal bilimlerin fen bilimlerinin her zaman arkasında kalmasına yol açar. Her bilginin belli bir konsepte oturtulmaya çalışılması, bilimin değerden arınmasına yol açar (Kızılcılık, 2000, ss. 117-118).

Habermas Bilgi ve İnsansal İlgiler adlı çalışmasında pozitivizmi eleştirirken o dönem çalışmalarını anti-pozitivizm çalışmaları oluşturur. Ona göre, aslında pozitivizm metafizikle çarpışmaz, onların anlamsızlığını vurgulayarak pozitivizm kendini kavranabilir kılar (Habermas, 1997, s. 87).

6. Pozitivizme Getirilen Diğer Eleştiriler

Yanık tarafından ifade edildiği gibi, Feyerabend, pozitivizmin “doğaya hakim olan yasalar homojen, düzenli ve mekanik olduğundan ve gelecekte de geçerli olacağından, olacak olanı şimdiden tespit etmek mümkündür” anlayışını bir hastalık ve prognoz benzeri bir heves olarak görmektedir. Feyerabend, “everything goes” (her şey akar veya gider) sözüyle, pozitivizm anlayışının bilim devinimsel ve birikimli ilerler tezinin tersine devrimsel ve anarşist bir akışla ilerlediğini anlatır (Yanık, 2010).

Yazıcı’ya (1999) göre, pozitivist bilim geleneğinin hâkim olduğu bilim felsefesi tartışmalarının yönünü değiştiren ve tartışmaları sosyoloji alanına taşıyan Kuhn, Aydınlanma Çağı’nın en tutkulu kavramı olan “ilerleme” düşüncesinin sözcülüğünü yapan ve deneyci bilim geleneğinin çağdaş uzantısı olan pozitivistlerin, bilim birikimli ve düzenli ilerler tezini temelden sarsmıştır. Ona göre bilim, kesintisiz bir birikimle değil, aksine, zaman zaman büyük kesintilere uğrayıp büyük kopmalar yaşayan, zaman zaman ise devrimsel sıçramalarla ilerleyen bir yapıdadır (Kuhn, 1970).

Pozitivizm, görünürdeki bilim savunuculuğuna rağmen; aslında bilim insanını yeni bilinmezleri öğrenmeye teşvik etmektense, bunun tam tersini yapar; daima bir yerlerde, “buradan ötesi, bilim-dışıdır” diyerek düşüncüyü sınırlandırır. Yerçekiminin nedenini veya ısıнын asıl kaynağını araştırmak dahi, Comte’un çizdiği sınırın (ampirik olarak sınanabilir olma sınırının) ötesine geçmektir. Bu nedenle Comte aslında, Orhan Hançerlioğlu’nun (1995, s. 283) vurguladığı üzere, “daha ilk adımda, felsefeyi olduğu gibi, bilimi de yasaklamaktadır” ve pozitivizm, “bilimcilik savına rağmen bilime karşı ve bilimdışı” bir düşünce olarak kabul edilmelidir (Hançerlioğlu, 1995, s. 290).

7. Türkiye’de Pozitivizmin Yansımaları

Batı dünyasında bir dizi bilimsel, düşünsel ve ekonomik gelişmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan, “Düzen ve ilerleme” sloganına sahip, “toplum mühendisliği” yönü ağır basan Pozitivizm, Osmanlı aydınlarının Batı’da gelişen fikir akımları

içinde en fazla ilgi duydukları alan olmuştur. Ancak bu ilgi oldukça yüzeysel kalmıştır. Pozitivizmin Türk düşünce hayatında toplumu kökten değiştirmenin bir yolu olması bakımından siyasi bir proje olarak anlaşıldığını görmekteyiz. Başka deyişle Osmanlı aydınları Aydınlanma'nın ve pozitivizmin Batı'da ortaya çıkmasını sağlayan epistemolojik temelleriyle ilgilenmek yerine bu epistemolojinin yarattığı sonuçlarla veya bu temellerin uygulandığı siyasi sonuçlarıyla ilgilenmişlerdir. Bu nedenle de Batı düşüncesinde meydana gelen değişim ve yenilenmeyi kavrayacak kavramsal bir çerçeve, daha doğrusu eleştirel bir düşünme geleneği oluşturulamamıştır (Sarı, 2015, s. 635).

Nişancı'nın (2009) da ifade ettiği gibi, Pozitivizmin hangi kaynaklardan beslendiği, hangi geleneğin içinde yer aldığı gibi derin entelektüel tartışmalar Osmanlı aydınlarının ilgisini çekmemiştir. Doğal olarak Pozitivizmin bilgi kuramı üzerinde çalışan bir Osmanlı aydınına rastlamak mümkün değildir.

SONUÇ

Bu çalışmada pozitivizmin epistemolojik ve metodolojik kavram yapısı, özellikle Auguste Comte'un düşünceleri çerçevesinde ele alınmış ve pozitivist bilgi anlayışının sosyal bilimlerde kullanılan araştırma yöntemleriyle ilişkisi incelenmiştir. İnceleme sonucunda pozitivizmin epistemolojik kabulleri ile metodolojik ilkeleri arasında doğrudan bir ilişki bulunduğu görülmüştür.

Positivist epistemolojinin temelinde olgu, deney, gözlenebilirlik ve nesnellik bulunmaktadır. Bu anlayışa göre bilimsel bilgi, gözlenebilir ve incelenebilir gerçekliğe dayanmalıdır. Teolojik ve metafizik açıklamalar ise bilimsel bilginin dışında tutulmaktadır. Bu nedenle pozitivizm açısından bilgi yalnızca neyin bilinebileceğiyle ilgili değildir; aynı zamanda bilginin hangi yollarla elde edileceğini de belirlemektedir. Gözlenebilir olguların esas alınması gözlem ve ölçmeyi, nesnel bir gerçeklik kabulü araştırmacının tarafsızlığını, olaylar arasında düzenli ilişkiler bulunduğu düşüncesi nedenselliği ve bu ilişkilerin farklı durumlara aktarılabilmesi kabulü genellemeyi öne çıkarmaktadır.

Comte'un Üç Hâl Kanunu, pozitivizmin epistemolojik ve metodolojik yapısı arasındaki bu ilişkinin anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Teolojik ve metafizik aşamaların ardından gelen pozitif aşamada insan zihni, olayların ilk ve mutlak nedenlerini araştırmak yerine gözlenebilir olgulara ve bunlar arasındaki düzenli ilişkilere yönelmektedir. Böylece Comte'un bilim anlayışında olgu ve gözlenebilirlik yalnızca epistemolojik bir sınır oluşturmamakta, aynı zamanda bilimsel araştırmanın yöntemini de belirlemektedir. Comte'un toplumu da bilimsel incelemenin konusu hâline getirmesi, bu anlayışın sosyal bilimlere aktarılmasının temelini oluşturmuştur.

Pozitivist yaklaşımın sosyal bilimlerdeki en belirgin metodolojik karşılığı nicel araştırma geleneğinde görülmektedir. Ölçme, sayısal verilerden yararlanma, araştırmacının etkisini en aza indirme, neden-sonuç ilişkilerini belirleme ve genellenebilir sonuçlara ulaşma amacı pozitivist bilim anlayışıyla doğrudan ilişkilidir. Bu açıdan pozitivizmin sosyal bilimlerdeki temel etkilerinden biri, doğa bilimlerinde kullanılan bilimsel yöntemin toplumsal olayların incelenmesinde de uygulanabileceği düşüncesini güçlendirmesidir.

Bununla birlikte çalışmada ele alınan eleştiriler, pozitivist yöntemin özellikle insan ve toplumun incelenmesinde bazı sınırlılıklarının bulunduğunu göstermektedir. İnsan davranışlarının yalnızca gözlenebilir ve ölçülebilir yönleriyle ele alınması; değerlerin, kültürel ve tarihsel şartların ve bireylerin olaylara yüklediği anlamların araştırmanın dışında bırakılması eleştiri konusu olmuştur. Frankfurt Okulu'nun pozitivizmin olgu ve değer ayrımına yönelik eleştirileri ile Kuhn ve Feyerabend'in tek ve değişmez bir bilimsel yöntem düşüncesine yönelik itirazları, bilimsel yöntemin sınırlarının yeniden tartışılmasına katkıda bulunmuştur. Bu tartışmalar sosyal bilimlerde farklı araştırma yaklaşımlarının gelişmesine ve yöntem anlayışının çeşitlenmesine zemin hazırlamıştır.

Türkiye'de pozitivizmin yansımaları da bu genel çerçeve içerisinde dikkat çekmektedir. Pozitivizmin Osmanlı ve Türk düşünce hayatındaki etkisi incelendiğinde, onun epistemolojik temellerinden çok bilim, ilerleme, modernleşme ve toplumsal düzenle ilgili sonuçlarının öne çıktığı görülmektedir. Bu durum pozitivizmin farklı düşünsel ve toplumsal ortamlarda yalnızca bir bilgi kuramı olarak değil, toplumsal değişim ve modernleşmeyle ilişkili bir düşünce biçimi olarak da karşılık bulduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak pozitivizmin epistemolojik ve metodolojik yönlerini birbirinden ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Olgu, deney, gözlenebilirlik ve nesnellik pozitivist epistemolojinin temel kavramlarını; gözlem, ölçme, nedensellik, genelleme ve nesnel bilimsel yöntem ise bu epistemolojinin metodolojik karşılığını oluşturmaktadır. Pozitivizmin sosyal bilimlere bıraktığı temel miras da bilgi anlayışı ile araştırma yöntemi arasında kurduğu bu ilişkidir. Bu ilişkinin ortaya konulması, hem nicel araştırma geleneğinin felsefi temelini hem de pozitivizme yöneltilen eleştirilerin hangi noktalardan kaynaklandığını daha açık biçimde anlamayı mümkün kılmaktadır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Abrahamson, M. (1990). *İşlevselcilik* (N. Çelebi, Çev.). Sebat Ofset.

- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı*. Sakarya Yayıncılık.
- Ballıkaya, C. (2015). Pozitivizm: Tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ve sosyolojik düşünceye etkileri. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (33), 87-106.
- Baykan, F. (1996). *Aydınlanma üzerine bir derkenar*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bruhl, L. L. (1940). *Auguste Comte'un felsefesi* (Z. F. Fındıkoğlu, Çev.). Burhanettin Matbaası.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü*. Paradigma Yayınları.
- Comte, A. (2015). *Pozitif felsefe dersleri ve pozitif anlayış üzerine konuşma* (E. Ataçay, Çev.). Bilgesu Yayınları.
- Demir, S. A. (2009). Sosyal bilimlere eleştirel bir bakış: Frankfurt Okulu ve pozitivizm eleştirisi. *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, 2009(1), 59-73.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji* (H. Özel vd., Çev.). Ayraç Yayınları.
- Goodwin, G. A., & Scimecca, J. A. (2006). *Klasik sosyolojik teori: Sosyolojinin vaadinin yeniden keşfi*. Say Yayınları.
- Gökberk, M. (1998). *Felsefe tarihi*. Remzi Kitabevi.
- Habermas, J. (1997). *Bilgi ve insansal ilgiler* (C. A. Kanat, Çev.). Küre Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1995). *Düşünce tarihi*. Remzi Kitabevi.
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kırcaali-İftar, G. (1999). Bilim ve araştırma. A. A. Bir (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri içinde* (ss. 1-10). Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Kızılcıkelik, S. (2000). *Frankfurt Okulu*. Anı Yayıncılık.
- Korlaelçi, M. (2002). *Pozitivizmin Türkiye'ye girişi ve ilk etkileri*. Hece Yayınları.
- Kuhn, T. S. (1970). *The structure of scientific revolutions*. University of Chicago Press.
- Kutluer, İ. (2007). Pozitivizm. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde* (C. 34, ss. 335-339). Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi.

- Nişancı, Ş. (2009). İttihat ve Terakki politikalarında pozitivizmin etkisi ve eleştirel bir yaklaşım. *Bilgi*, 11(2).
- Olçay, B. (2011). *Frankfurt Okulunun pozitivizm eleştirisi* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi].
- Öngen, T. (2008). Bilim, iktidar ve gerçeklik. E. Candan, N. K. Özbolat, & M. Öziş (Ed.), *Bilim ve iktidar içinde* (ss. 34-39). Dipnot Yayınları.
- Sarı, M. A. (2015). Türkiye’de pozitivizm ve ilk yansımaları. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(14), 635-656.
- Şimşek, A. (Ed.). (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Ural, Ş. (1986). *Pozitivist felsefe*. Remzi Kitabevi.
- Varel, A. (2017). Pozitivizm ve siyaset: Yöntembilimsel bir eleştiri. *Amme İdaresi Dergisi*, 50(3), 1-25.
- Yazıcı, S. (1999). *Felsefeye giriş*. Alfa Basım Yayım.

EXTENDED ABSTRACT

Aim

Positivism has an important place in the development of modern scientific thought. It is generally based on the view that valid scientific knowledge should be grounded in observable facts, experience, and empirical investigation. Although the term positivism was first used by Saint-Simon in relation to the scientific method, Auguste Comte developed it into a systematic philosophical approach. Positivism later influenced not only philosophy but also the development of the social sciences and their research methods.

The main aim of this study is to examine the epistemological and methodological conceptual structure of positivism, particularly within the framework of Auguste Comte’s thought, and to explain how this structure has influenced research approaches in the social sciences. The main problem of the study is how positivist assumptions about knowledge are reflected in the principles of scientific research. In this context, the study focuses on two main questions: What are the basic concepts of positivist epistemology, and through which methodological principles are these concepts reflected in social science research?

The study approaches positivism not only as a philosophical movement that developed under specific historical conditions but also as an understanding that establishes a relationship between knowledge and scientific method. Therefore, the historical and intellectual development of positivism is considered in relation to its epistemological and methodological structure.

Method

This study is a conceptual analysis based on a review of the relevant literature. No new data were collected through surveys, interviews, experiments, or other field research methods. The study examines published works on positivism, Auguste Comte's thought, scientific methodology, research methods in the social sciences, and major criticisms of positivism.

First, the intellectual and historical background in which positivism emerged is examined. Then, Comte's understanding of science and his Law of Three Stages are discussed in order to explain the basic principles of positivist thought. Particular attention is given to the concepts of fact, experience, observability, and objectivity as the main epistemological elements of positivism. Their methodological counterparts, including observation, measurement, causality, generalization, and scientific method, are then evaluated. The study also examines the relationship between positivism and quantitative research in the social sciences. Finally, major criticisms of positivism and its reflections in Ottoman and Turkish intellectual life are considered within the general framework of the study.

Findings

The analysis shows that there is a direct relationship between positivist epistemology and positivist methodology. From an epistemological perspective, positivism gives priority to facts, experience, observability, and objectivity. Scientific knowledge is expected to be based on phenomena that can be observed and examined. Metaphysical explanations and questions concerning absolute or ultimate causes are therefore placed outside the boundaries of scientific knowledge.

Comte's Law of Three Stages provides an important basis for understanding this approach. According to Comte, human thought passes through theological, metaphysical, and positive stages. In the positive stage, the human mind moves away from explanations based on supernatural forces or abstract causes and turns towards observable phenomena and the regular relations among them. In this respect, the Law of Three Stages is not only a description of historical development but also reflects the epistemological basis of positivism.

These epistemological assumptions have clear methodological consequences. If scientific knowledge must be based on observable phenomena, observation and measurement become important parts of scientific research. The assumption that reality exists independently of the researcher supports the principle of objectivity. Similarly, the belief that regular relations exist between events encourages the search for causal relations, while the expectation that these relations may also apply to other situations supports generalization.

The influence of these principles can be seen particularly clearly in quantitative research in the social sciences. Quantitative research emphasizes measurement, numerical data, objectivity, causal relationships, and generalization. The researcher is expected to minimize personal influence during the research process, and the findings are expected to be based on empirical evidence. In this respect, the positivist understanding of knowledge provides an important philosophical basis for the quantitative research tradition.

However, the study also shows that the application of the methods of the natural sciences to human beings and society has been the subject of considerable criticism. One of the main criticisms is that social reality cannot always be explained only through observable and measurable variables. Human actions are also related to values, meanings, cultural conditions, and historical contexts. The Frankfurt School criticized positivism particularly for its strong emphasis on observable facts and its separation of facts from values. In addition, Thomas Kuhn questioned the idea that science develops only through the continuous accumulation of knowledge, while Paul Feyerabend criticized the idea of a single and universal scientific method. These criticisms contributed to debates about the limits of positivist methodology and to the development of different methodological approaches in the social sciences.

The study also indicates that positivism influenced Ottoman and Turkish intellectual life. However, its reception in Türkiye was often more closely associated with modernization, scientific progress, social order, and political change than with detailed discussions of its epistemological foundations. This shows that positivist thought may take different forms depending on the historical and intellectual context in which it is received.

Conclusion and Discussion

The main conclusion of this study is that the epistemological and methodological dimensions of positivism cannot be considered separately. Fact, experience, observability, and objectivity constitute the central concepts of positivist epistemology, while observation, measurement, causality, generalization, and

objective scientific method represent their methodological counterparts. In other words, positivism's understanding of what can be accepted as valid knowledge also determines how such knowledge should be obtained.

This relationship became especially important with the application of scientific methods developed in the natural sciences to the social sciences. Positivism contributed to the development of a research tradition based on empirical evidence, measurement, objectivity, causal explanation, and generalization. In this respect, its influence can be clearly observed in the philosophical foundations of quantitative research.

At the same time, criticisms of positivism show the limitations of applying the same scientific model to all areas of reality. Human beings and societies contain historical, cultural, and interpretative dimensions that cannot always be reduced to measurable variables. Therefore, the development of qualitative and other methodological approaches in the social sciences can also be understood in relation to debates about the limits of positivist methodology.

In conclusion, positivism has established an important connection between the conception of knowledge and the principles of scientific research. Examining this connection makes it possible to understand both the philosophical foundations of quantitative research and the reasons behind major criticisms of positivist methodology. For this reason, the epistemological and methodological structure of positivism continues to provide an important framework for understanding methodological debates in the social sciences.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Yapay Zekâ Kullanımı Bildirimi

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir yapay zekâ aracından faydalanılmamıştır.